

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ДОСТУПНОСТІ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

за підсумками проведених фокус-груп

“Ми хочемо бути на рівні з іншими громадянами, зокрема і в тому, щоб впливати на вибір тих, хто управляє країною”

“Одного універсального способу зробити вибори доступними для всіх людей з інвалідністю немає, важливо враховувати різні потреби”

ТРАВЕНЬ 2020

У травні 2020 року ГО “Боротьба за права” провела чотири фокус-групи з учасниками та учасницями з усієї України, які мають різні форми інвалідності, різний вік, стать та освіту. Кожна група була сформована так, що враховувала подібні та/чи однакові форми інвалідності. Це дало можливість зібрати та проаналізувати досвід участі у виборчому процесі, з якими зіштовхуються виборці залежно від форми інвалідності. А також з’ясувати, які бар’єри для всіх були однаковими.

1 ФОКУС-ГРУПА
була проведена з виборцями, які є незрячими або мають частковий зір

2 ФОКУС-ГРУПА
складалася із виборців з порушеннями опорно-рухового апарату

3 ФОКУС-ГРУПА
складалася із нечуючих чи слабочуючих виборців

4 ФОКУС-ГРУПА
складалася із виборців з інтелектуальними та психосоціальними порушеннями та їх опікунами

Дослідницька команда ГО “Боротьба за права” узагальнила та проаналізувала цей досвід. У результаті можемо виділити такі групи бар’єрів, на яких наголошують опитані з фокус-груп.

Виборці, які взяли участь в опитуванні, виділили такі групи бар’єрів, що заважають користуватись своїм правом обирати на рівні з іншими:

архітектурні бар’єри

бар’єри у спілкуванні та ставленні членів виборчих дільниць та спостерігачів

інформаційні бар’єри

найбільший бар’єр – відсутність самостійності та незалежності у прийнятті рішень під час участі у виборчому процесі, що дорівнює приниженню гідності

сенсорні бар’єри

Більшість опитаних з усіх чотирьох фокус-груп намагається та віддає перевагу голосуванню на дільницях. Ті, хто вибирають голосувати вдома, зазначають, що вимушені це робити, бо не тільки сама їх дільниця є недоступною, а й шлях до неї (потрібно залучати допомогу багатьох людей).

Майже одногосно опитані люди з інвалідністю зазначили, що наявність можливості голосувати вдома не є повноцінною та підходящою для них заміною можливості голосування на дільниці. Переважна більшість намагається відвідувати дільниці та голосувати на рівні з усіма громадянами України. Усі опитані зазначають, що право голосу є важливим для них, та що вони хочуть користуватись ним на рівні з іншими.

Те, як побудована наразі система голосування на дому: автоматичне внесення маломобільних виборців до списків тих, хто має (!) голосувати на дому, без консультацій із самими виборцями та врахуванням їх думки, – всі опитані вважають порушенням приниженням їхньої гідності.

Опитані зазначають також про неможливість перевірити онлайн свій статус в електронному списку виборців і те, що змушені додатково вживати дій для того, аби відмовитися від обов'язкового голосування вдома. Деякі заявляють, що таке внесення їх до списку тих, хто має голосувати вдома, без їхньої згоди, є дискримінацією.

ТИП БАР'ЄРУ

**Відсутність
самостійності /
приниження
гідності**

КОНКРЕТНІ ЗАУВАЖЕННЯ

Неможливо потрапити до дільниці самостійно.

Потреба звертатись по допомогу до сторонніх людей або йти голосувати із родичами.

Засуджуючі та/або зневажливі погляди оточуючих.

“Заносять на руках – це принижує гідність”.

Неможливість поставити самостійно підпис, кинути бюлетень до виборчої скриньки (порушується таємниця голосування).

Заборона користуватись телефоном та камерою на дільниці (нечуючі часто отримують зауваження за користування телефоном, хоча його використання зумовлено потребою спілкуватися жестовою мовою).

Незрячі виборці часто скаржаться, що їх не пускають до кабінки із супроводжуючими (родичами), яких вони обрали і яким довіряють.

Також розказують про досвід, коли допомагають спостерігачі на дільниці та переконують змінити вибір.

КОГО СТОСУЄТЬСЯ/ КИМ ОЗВУЧЕНО

Всі учасники та учасниці незалежно від виду інвалідності, так чи інакше згадували про проблему відсутності можливості здійснити самостійний вибір, приниження гідності.

Архітектурна недоступність

Дільниця розташована на другому поверсі без ліфту.

Немає пандусу, або він не відповідає стандарту.

Перший поверх дільниці, але всередині будівлі між кімнатами є кілька сходиночок.

Вузькі двері.

Немає спеціальної (широкої) кабінки.

Зависоко розташований столик у кабінці.

Немає або неможливо дістатися самостійно до доступної вбиральні.

Мають бути місця для сидіння та перепочити для всіх маломобільних виборців, але не потрібно виокремлювати такі місця й маркувати їх міжнародним знаком доступності.

Для деяких опитаних потрібна була понижена виборча скринька.

Потреба в неслизькій поверхні всередині дільниці.

Доступним має бути головний вхід до дільниці, а не якийсь інший зі зворотної сторони будівлі.

Немає тримача для милиць у кабінці.

Виборці з порушеннями опорно-рухового апарату

Інформаційна недоступність

Відсутність інформації про доступність дільниці заздалегідь.

Відсутність схеми розташування дільниці та об'єктів на дільниці (онлайн).

Відсутність позначок доступності для людей з інвалідністю в стратегічних місцях (мова передусім про доступний вхід, зокрема, наявність пандусу, якщо це не головний вхід до дільниці; доступні вбиральні; шляхи всередині будівлі, позначення шляхів евакуації, якщо вони не однакові для всіх).

Дискусійним є питання чи обов'язково має бути позначена міжнародним знаком доступності ширша кабіна для голосування.

Бракує інформації про кандидатів та кандидаток та їхні виборчі програми жестовою мовою, в тому числі під час їхніх виступів;

Взагалі бракує спілкування та звернень кандидатів/ок до людей з інвалідністю, *«ми не чуємо кандидатів та їх думок та обіцянок щодо себе»*.

Бракує візуальної навігації на дільниці (для всіх), яку б можна було зчитувати, не спілкуючись/ не ставлячи питань членам дільниці (уніфіковану).

Нечуючі та слабочуючі виборці;

виборці з порушеннями опорно-рухового апарату;

слабозорі та незрячі виборці;

виборці з інтелектуальними порушеннями, з психосоціальною інвалідністю та їх опікуни.

Бракує контрастних табличок чи маркувань на дільниці, збільшених шрифтів та написів шрифтом Брайля.

Номери будинків, які на деяких дільницях друкують на аркушах А4 та вивішують на стінах чи шторах, є абсолютно не доступними для слабозорих та незрячих виборців.

Відсутність інформації про вибори, про кандидатів у форматі спрощеного читання.

Зображення та сприйняття людей з інвалідністю виключно як осіб на візках. Це не відповідає дійсності, і спричиняє те, що людей з іншими видами інвалідності просто не бачать та не розуміють їхніх потреб.

Багато людей з інтелектуальними порушеннями нерідко є не писемними, члени комісії здебільшого не знають, як діяти в таких ситуаціях.

Сенсорні бар'єри

Великі черги можуть викликати паніку в людей із психосоціальними порушеннями.

Важко орієнтуватись у великій кількості людей, коли бракує системи візуальної навігації.

Члени виборчих комісій переважно виглядають заклопотаними, не дружніми та не бажаючими допомагати, багато крику.

Поведінка спостерігачів: вони дуже пильні до звичайних виборців, «нависають», це створює напружену ситуацію.

Усі учасники та учасниці всіх чотирьох фокус-груп

Бар'єри у спілкуванні та ставлення до виборців з інвалідністю

Негативне або/чи некоректне ставлення членів виборчих дільниць до виборців з інвалідністю.

Голосні коментарі та звернення «інвалід/допоможи інваліду».

Незнання членів комісій, що та як варто зробити/не вміння ставити запитання самій людині з інвалідністю та вислухати відповідь (та зробити як просять).

Звернення до супроводжуючих замість самого виборця з інвалідністю.

Лексика/слова, якими послуговуються члени комісій.

Члени комісій не розуміють потреб нечуючих людей та не розуміють навіщо нечуючим потрібно «постійно користуватись телефоном» на дільниці.

Як тільки люди дізнаються про те, що у людини є інвалідність, одразу змінюється ставлення на гірше.

Усі учасники та учасниці всіх чотирьох фокус-груп

Дуже чутливим для багатьох опитаних є питання створення окремих сервісів, місць, позначення будь-чого як “для людей з інвалідністю”, якщо такого самого сервісу, місця немає для всіх інших виборців. Йдеться про те, що створення окремого порядку для людей з інвалідністю має бути лише в тому випадку, коли не має можливості врахувати принципи універсального дизайну. Постійне виокремлення послуг та місць лише для людей з інвалідністю сприймається як сегрегація (що є формою дискримінації).

Важливим аспектом участі у виборах для багатьох наразі є також аспект спілкування та рівності участі разом із іншими виборцями. Учасники та учасниці відзначають бажання використовувати цифрові та допоміжні технології для того, щоб реалізувати своє право вибору (мова передусім про так зване Інтернет-голосування). Але тут виборці з інвалідністю також наголошують на тому, що це має бути питання однакового формату голосування для всіх.

Деякі опитані відмічають важливість використання допоміжних технологій для голосування на дільницях. Наприклад, йдеться про можливість машинного голосування, щоб самостійно голосувати на дільниці без супроводжуючих та зберігати таємницю голосування.

Учасники та учасниці також нагадують про те, що дільниці є різні, тому варто в постановах та вказівках для подальшого покращення доступності врахувати гнучкі підходи та оцінювати потреби/особливості кожної дільниці.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО КРИТЕРІЇВ АРХІТЕКТУРНОЇ ДОСТУПНОСТІ ВІД ГО «БОРТЬБА ЗА ПРАВА» (складені на підставі результатів фокус-груп):

- 1** Вимоги до архітектурної доступності мають бути прописані за категоріями (території дільниці, вхід, внутрішні приміщення).
- 2** Такий перелік елементів архітектурної доступності має бути маркованим переліком, розподіленим на обов'язкові та бажані критерії (розуміючи, що все одразу зробити може бути неможливо).
- 3** Має бути встановлено єдиний термін (дедлайн) для держави (як ЦВК, так і органів місцевого самоврядування) щодо забезпечення 100% доступності виборів на всіх типах виборчих дільниць на всіх виборах в Україні.
- 4** Обов'язкове розміщення виборчої дільниці на першому поверсі.
- 5** Можливість для виборця, який належить до маломобільних груп населення, змінити за власним бажанням свою недоступну дільницю (за місцем реєстрації) та іншу доступну в цьому ж місті (на вибір самої людини) без обмежень на будь-яких виборах.
- 6** Обов'язкова широка кабінка – врахувати також, що візки бувають різні, деякі візки не поміщаються в кабінку.
- 7** Прибрати поріжок в кабінці або облаштувати його безпечним та зручним способом, як для користувачів крісел колісних, так і для інших виборців, враховуючи також потреби незрячих виборців.
- 8** Столик у кабінці має бути або універсальним (рухатись) або можливо зробити його на різних рівнях.
- 9** Столи, за якими члени виборчих комісій заповнюють та дають виборцям на підпис бюлетені, мають бути розташовані на різній висоті, зручній як для виборців, що

пересуваються на візку, так і для виборців, які користуються милицями чи іншими допоміжними засобами.

- 10 У кабінці (принаймні одній широкій та доступній) та також на дільниці має бути розташовано тримач для милиць (це може бути мобільний переносний тримач).
- 11 Врахувати вимоги до стаціонарного освітлення на дільниці.
- 12 Розташування виборчої скриньки для бюлетенів на різній висоті.
- 13 У приміщенні має бути неслизьке покриття підлоги (хоча б основних шляхів). Це особливо важливо для виборців, які мають порушення опорно-рухового апарату.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДОСТУПНОСТІ:

- 1 Наявність обов'язкового перекладу жестовою мовою ключових повідомлень та виступів кандидатів й кандидаток.
- 2 Наявність перекладу жестовою мовою на дільницях або технічна можливість використовувати онлайн послугу перекладу.
- 3 За можливості супроводжувати виборчі матеріали, які розміщуються на дільниці QR-кодами, які б вели на доступні онлайн ресурси, де нечуючі можуть отримати інформацію жестовою мовою, незрячі – можливість прослухати аудіофайл.
- 4 Зробити виключення для нечуючих виборців щодо заборони використання телефона та камери для перекладу, зробити роз'яснення для всіх працівників та спостерігачів про це.
- 5 Опис про універсальне розташування об'єктів для самостійного орієнтування на дільниці, розміщений на сайті ЦВК та органів місцевої влади.
- 6 Обов'язкове розміщення схеми розташування об'єктів на дільниці онлайн для попереднього ознайомлення (мнемосхеми на дільниці більшість опитаних відзначили як не потрібні).
- 7 Зробити вимоги та правила розміщення обов'язкової уніфікованої візуальної навігації на дільницях (в тому числі і для самостійного орієнтування людей з інвалідністю, наприклад нечуючих чи людей на візках, людей з порушеннями зору та людям з інтелектуальними порушеннями).
- 8 При виборі шрифтів для друку візуальної інформації, яка розташована на дільниці, звертати увагу та обирати шрифти які френдлі ("friendly", дружні) для людей з дислексією та людей з порушеннями зору.
- 9 Доступна та проста інформація про процедуру голосування для виборців з психо-соціальною інвалідністю (в форматі спрощеного читання або плакату на дільниці).
- 10 Інформація в спрощеному форматі про кандидатів і кандидаток та про їх програми.
- 11 Відео у спрощеному форматі у вигляді простої (покрокової) інструкції для виборців, які не володіють навичками грамоти чи мають інтелектуальні порушення, щоб вони навчились самостійно приймати участь у виборах.
- 12 Супровід для виборців на дільниці за потреби (роз'яснення процедури, допомога поставити галочку), супроводжуючі мають розуміти потреби людей з інвалідністю, знати про різні види інвалідності.

- 13 Або замість супроводжуючого, окремих працівників чи працівниць на дільниці (наприклад у жовтому жакеті, тобто візуально видимі всім), які можуть надавати роз'яснення за потреби, супроводжувати людей з інвалідністю чи інших виборців, що не можуть орієнтуватися самостійно.
- 14 Маркування та направляючі для слабозорих та незрячих виборців: контрастні та тактильні позначення й таблички, тактильно-направляючі смуги, голосові маячки, аудіосупроводження;
- 15 Тактильні й контрастні таблички з позначенням номерів будівель на столах членів виборчих дільниць.
- 16 Аудіогід універсальною дільницею на сайті ЦВК.

ІНШІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

- 1 Першочерговим та постійним має бути навчання членів виборчих комісій та дільниць спілкуванню та вмінню надавати послуги людям з інвалідністю, в тому числі і коректному спілкуванню та уникненню упередженого та дискримінаційного ставлення.
- 2 Розробити також інформаційні матеріали для спостерігачів на виборах про людей з інвалідністю та недискримінаційне спілкування.
- 3 Визначити та розпочати процес забезпечення можливостей проголосувати самостійно і із збереженням права на таємне голосування для незрячих людей.
- 4 Зробити аналіз технічних можливостей та нових розробок, закупити машини для самостійного голосування для незрячих виборців.
- 5 Залучення людей з інвалідністю до роботи в складі виборчих комісій та виборчих дільниць як повноправних членів (та хоча б волонтерів).
- 6 Залучення громадських організацій людей з інвалідністю до періодичного навчання членів виборчих комісій та дільниць.
- 7 Обов'язкове залучення громадських організацій людей з інвалідністю до оцінки стану доступності дільниць та їх покращення.
- 8 Переглянути та відмінити абсолютну заборону голосувати для людей визнаних недієздатними.
- 9 Для деяких людей із психосоціальними формами інвалідності потрібні або часові слоти, коли менші черги на дільниці, або можливість почекати в окремому приміщенні.
- 10 Обов'язковим є постійне залучення самих людей з інвалідністю до процесу обговорення та пошуку найоптимальніших шляхів покращення доступності виборчого процесу не лише через залучення експертів та громадських організацій, що представляють інтереси людей з інвалідністю, а й через постійне проведення опитувань, тестувань, фокус-груп та відкритих для громадськості обговорень.

ГО «Боротьба за права» також відзначає, незважаючи на те, що зараз процес доступності та обговорення стосується лише так званих звичайних ділянок для голосування, та переважна більшість рекомендацій стосується й спеціальних ділянок, які розташовані в лікарнях, місцях позбавлення волі, інтернатах, консульських установах тощо.

Дана ініціатива реалізується ГО «Боротьба за права» за підтримки Міжнародної фундації виборчих систем (IFES), Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), Міністерства міжнародних справ Канади та британської допомоги від уряду Великої Британії.

Будь-які думки, висловлені у цій публікації, належать авторам і не обов'язково відображають погляди IFES, USAID, урядів США, Канади або Великої Британії